

ምዕራፍ ዐሥራ ሁለት

የተለያዩ ዘመናት

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በዮዲት ዘመን፣ በኢማም አሕመድ ዘመን፣ በዐጤ ሱስንዮስ ዘመን፣ በዐሥራ ዘጠንኛው ሁለተኛ አጋማሽ ላይ በነበረው የደርቡሾች የወረራ ዘመን እንዲሁም በአምስቱ የፋሽስት የወረራ ዘመን ብቻ አይደለም የአጽራረ ቤተ ክርስቲያን በትር ማረፊያ የሆነችው። ከዚያም ወዲህ ከዚያም በፊት ብሉም በተጠቀሰው ዘመን መሐከልም ቢሆን ብዙ ፈተናዎችን ተቀብላለች። በቤተ ክርስቲያኗ ላይ ፈተና ይዘው የመጡትን /ከተጠቀሱት ዘመናት ውጪ ያሉትን/ አንድነት በመሰብሰብ ለማስቀመጥ እሞክራለሁ። የፈተናዎቹ ዘመናት ከጥንት ጀምሮ ያሉትን እስከዚህ እስካለንበት ዘመን ያሉትን በመቃኘቱ የተለያዩ ዘመናት ዐቢይ በሚል ጥላ ስር አስፍረዋለሁ። እንደ ዘመናቸው መለያየት ሁሉ የቃጠሏቸውና የውድመታቸውም ምክንያት ይለያያል።

42. አልቃሊስ /አልቁላይስ/

አል ቃሊስ /አልቁላይስ/ ቤተ ክርስቲያን መገኛው ዛሬ የራሳቸውን ሉዓላዊነት አስከብረው ከሚኖሩት አገራት መሐከል አንደኛዋ በሆነችው የዐረብ አገራት አባል እንደሆነች በሚነገርላት በየመን ዋና ከተማ በሰንዓ ከተማ ነው። ታሪክ እንደሚናገረው ከሆነ የኢትዮጵያ ጥንታዊ ግዛት በምሥራቅ እስከ ማዳጋስካር እስከ ፋርስ ባሕር፣ በምዕራብ እስከ ዐረቢያ /የመን ድረስ/ ምሥርን /ግብጽን/ አጠቃሎ፣ በደቡብ እስከ ኒያግ የቪክቶሪያ ሐይቅ ድረስ ነበር።

ዐጤ ካሌብ¹⁶⁴ ሠራዊቱን በዚህችው ደቡብ ዐረባዊት አገር በናግራንና በዛፋር አስፍሮ ግዛቱን አስፋፍቶ ነበር። በተለይ በዛፋር ሠራዊቱን ከማስፈሩም ባሻገር የቅድስት ሥላሴን ቤተ ክርስቲያን ሠርቶ ለሃይማኖቱ ያለውን ቀናኢነት አሳይቷል። ይህ ግዛት የኢትዮጵያ ግዛት ሆኖ ለረጅም ዓመታት¹⁶⁵ ቆይቷል።

አል ቃሊስ ቤተ ክርስቲያንን ያሠራው ሰው አብርሃ የተባለ የዐጤ ካሌብ ሹመኛ ነበር። ይህ ሰው ከዐጤ ካሌብ ትዕዛዝ ሹመት ተቀብሎ ወደ መካ ተዛውሯል። አብርሃ አል ቃሊስን የሠራው ወደ መካ ከመሔዱ በፊት ነው። እሱ ያሠራው የዚህ ቤተ ክርስቲያን ቅርጽ በቁስጥንጥንያ ተሠርቶ አገልግሎት ይሰጥ የነበረውን የቅድስት ሶፍያ ቤተ ክርስቲያን ቅርጽ ይመስል ነበር። የቤተ ክርስቲያኑ ጣሪያ በሞዛይክ የተሠራ ሲሆን በወርቅ የተለበጠም ነበር። ግድግዳው የተሠራው ደግሞ በእብነ በረድ ነው። ውስጡም በሥዕል የተሞላ በወርቅ ተለብጦ በብር ሚስማር የተያያዘ ነው። ቤተ ክርስቲያኑ እጅግ ያማረ እንደ ነበር ብዙዎች ይናገሩለታል። በመጠኑም በአካባቢው ከተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት ትልቁ ነው። ሥራውን እንደጀመሩት የሚነገርላቸው የግሪክ መሐንዲሶች ናቸው።

አብርሃ ቤተ ክርስቲያኑንን ሊያሠራ የቻለበት ዐቢይ ምክንያቱ የአካባቢውንና የግዛቱን ሰዎች ወደ ክርስትና ሃይማኖት ለመሳብና ለማስገባት ነው። አል ቃሊስ ቤተ ክርስቲያን ዛሬ በቦታው አይገኝም። በማንና መቼ እንደጠፋ ባይታወቅም በስምንተኛው መቶ ክፍለ ዘመን በተለይም በአማር ዘመን በአካባቢው የተስፋፉት የእስልምና እምነት ተከታይ ዐረቦች ሊያጠፉት እንደሚችል ግምት አለ። ቀድሞ ቤተ ክርስቲያኑ ያለበት አካባቢ ዛሬ

¹⁶⁴ ዐጤ ካሌብ በዛሬዋ የመን የክርስትናን ሃይማኖት ለማስፋፋት ከፍተኛ ጥረት አድርጓል። ነገር ግን በአካባቢው ይኖር የነበረው ማሕበረሰብ ጣዖት እምላኪ በመሆኑ /ማማሹም አይሁዳዊ ነበር።/ ይቃወሙት ነበር። የሕብረተሰቡ ተቃውሞ ሃይማኖታዊ ይመስል እንጂ ሃይማኖትን ሽፋን በማድረግ አክሱማዊውን የግዛት መስፋፋት መቆጣጠርና ማስወገድ ነበር። በተቃውሞውም መሠረት በአካባቢው ያሉ አብያተ ክርስቲያናት እንዲቃጠሉ ተደርጓል። በርካታ ክርስቲያኖችም አንገታቸውን ለካራ ገብረዋል። ንጉሡ ይህን በሰማ ጊዜ ሁኔታውን በማውገዝና ጠላቶቹን ድል ለመንሳት ወደ ቦታው ዘምቷል። በዘመቻውም ወቅት ጦርነት ገጥሞ ድልን ተጎናጽፏል። ካሌብ የግዛት ዘመኑን የፈጸመው በአገራችን የነገሥታት ታሪክ ውስጥ በብዙዎቹ ዘንድ እንደሚታየው በሞት ሳይሆን በራሱ ፈቃድ ነው። በመሆኑም ሥልጣንን የለቀቀው ከዚህ የዐረብ አገር ዘመቻው ከተመለሰ በኋላ ነው። መንግሥቱን የተረከበውም ለክርስትና መስፋፋት ከቅዱስ ያሬድና ከአቡነ አረጋዊ እንዲሁም ከሌሎች የቤተ ክርስቲያኗ አባቶች ጋር በመሆን ብዙ የደከመው ልጁ ዐጤ ገብረ መስቀል ነው። ካሌብ ዘውዱን ወደ ኢየሩሳሌም ልኮ በአባ ጳጳጦሌዎን እጅ መንኲሶ ገዳም ገብቶ መኖር ጀምሯል። በገዳማዊ ሕይወትም 12 ዓመታታን ያሳለፈ ሲሆን ቦታውም የአባ ጳጳጦሌዎን ገዳም ነው። ከዚህ የምናኔ ሕይወት የለየው ዕረፍተ ሞቱ ሲሆን፤ የሞተበትም ዘመን 535 ዓ.ም ግንቦት 20 ቀን ነው። የዚህ ታላቅ ንጉሥ አስከሬን የመጨረሻውን የሕይወት ዘመን ባሳለፈበት በአባ ጳጳጦሌዎን ገዳም በክብር አርፎ ይገኛል።

¹⁶⁵ ብላቴን ጌታ ጎሩይ ወልደ ሥላሴ ግዛቱ ለአንድ መቶ ዓመታት ያህል በኢትዮጵያዊያን ዘንድ እንደቆዩ በመጽሐፋቸው ገልጸውታል። ካሌብ ባሕር ተሻግሮ የወጋው ክርስቲያኖችን እያስጨነቁ የነበሩት አይሁዶችን ነው ይላሉ፤ ቦታውንም ሔዳዝ የሚባለው የዐረቦች ግዛት ያደርጉታል።

ለንፃ የሚገኘው ትልቁ መስጊድ ተሠርቶበታል። ነገር ግን ቤተ መቅደሱ አርፎበት የነበረው ቦታ አሁንም ድረስ ተከብሮ እንደሚገኝ ይነገራል። ይህም ብቻ ሳይሆን ቤተ ክርስቲያኑን ስለሠራው ኢትዮጵያዊው አብርሃና ስለ ቤተ ክርስቲያኑ በአካባቢው ባሉ ሰዎች አንደበት ይነገራል።

በዐጤ ካሌብና በአባቶቹ ዘመን በደቡብ ዐረቢያ ተስፋፍቶ የነበረው አክሱማዊ ግዛት ከስድስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ወዲህ እየሳሳ የመጣበትና በሌሎች ቁጥጥር ስር የዋለበት ምክንያት በርካታ ቢሆንም በዋናነት የሚጠቀሱትን ዶክተር አያሌው ሲሳይ የአገው ሕዝቦችና የዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ታሪክ በተለኝ መጽሐፋቸው ላይ በገጽ 40 የሚከተለውን አስፍረዋል።

ሀ/ በደቡብ ዐረቢያ የመን የነበሩ የአክሱም መንግሥት ይዞታዎች በተስፋፋው የፋርስ ጦር ኃይል ተወርረው ከአክሱማዊ ግዛት ውጪ በመሆናቸው፤

ለ/ የአክሱም መንግሥት የረጅም ርቀት ንግድን ያከናውንባቸው የነበሩት የሜዲትራኒያን፣ የዐረቢያን የምሥራቅ አፍሪካ የንግድ መተላለፊያና መዳረሻ የሆኑት ዋና ዋና መንገዶች በእስልምና ሃይማኖት መስፋፋት ምክንያት በሙስሊሞች ቁጥጥር ሥር ውለው ለክርስቲያኖቹ የአክሱም መንግሥት ነጋዴዎች ዝግ መሆናቸው።

ሐ/ በስምንተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ላይ የምሥራቅ አፍሪካ ነዋሪዎችን የሰሜናዊው የኩሽ ቋንቋ ተናጋሪ የሆኑት የቡዳ ሕዝቦች አክሱም ላይ ወረራ ከማድረጋቸውም ባለፈ በማንኛውም ጉዳይ ዙሪያ ከዓለም ጋር ግንኙነት እንዳያደርግ ይገናኝባቸው የነበሩትና ቀሪ መተላለፊያዎቹንና ያጥቢያ ክርስቲያኖችን ግዛቶች መቆጣጠራቸው፤

መ/ የአገው ሕዝቦች የአንደኛው ቡድን አባል እንደሆነች የሚነገርላት የዲት ጉዲት እንዲሁም አንዳንድ የአገው ሕዝቦች በአክሱማዊው መንግሥት ላይ መነሳት በግንባር ቀደምትነት ይጠቀሳሉ።

ምንጭ

- የአማርኛ የቤተክርስቲያን መዝገበ ቃላት ቅጽ 5 ገጽ 43፣ 44

- የንግሥታት ገደሎችን የፍቅር ታሪኮች። ገጽ 45
- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 256፣ 257
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥት ሳባ እስከ ታላቁ የዓድዋ ድል። ገጽ 20
- የአገው ሕዝቦችን የዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ታሪክ። ዝኒ ክማሁ ገጽ 40

43. ሄበኖ ቅዱስ ሚካኤል ቤተክርስቲያን

ሄበኖ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን ለመጀመሪያ ጊዜ የተተከለው በዐጤ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት ሲሆን ትክክለኛውም ዓመት 1884 ዓ.ም ነው። ለደብሩ መትከያ የሚሆነውን ቦታ የሰጠው በወቅቱ የነበረው የሄበኖ ባላባት ነበር፤ ስሙ ተቡ ኤቢስ ይባላል።

፲፪. ሄበኖ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን ከአካባቢው ምዕመን ጋር

ይህ ቤተ ክርስቲያን መገኛው በባሌ አገረ ስብከት ሄበኖ በተባለ ቀበሌ ነው። ቤተ ክርስቲያኑ ለአካባቢው ሕዝብ ክርስቲያን የተተከለ የመጀመሪያ ቤተ ክርስቲያን እንደሆነ ይነገርለታል። ለመጀመሪያ ጊዜ ታቦቱ እንደመጣ ያረፈው ጃፍሮ¹⁶⁶ በሚባል ቦታ ላይ ነው። በዚህ በጃፍሮ የነበረው ሕዝብ ክርስቲያን ትንሽ ቁጥር ያለው በመሆኑ ፊታውራሪ ኃብተ

¹⁶⁶ - ሲዳማ መውጫ ላይ ያለ ቦታ ነው።

ጊዮርጊስ /በፈረስ ስማቸው አባ መላ/ ወደ ሄበኖ አስመጥተውታል። አባ መላ የወቅቱ የአካባቢው ገዢ ነበሩ።

፲. ብጽዕ አቡነ ቴዎፍሎስ

ብጽዕ ወ ቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ በ1940ዎቹ አጋማሽ¹⁶⁷ በአካባቢው እየተዘዋወሩ ሲያስተምሩ ቆይተዋል። ብጽኦነታቸው የሰጧቸው ንዋያት ቅድሳትም ዛሬም ድረስ በደብሩ ይገኛሉ።

ዘመነ ደርግ ተፈፅሞ ኢሕአዴግ ወደ መንግሥታዊ አስተዳደሩ እየመጣ ባለበት የለውጥ ዓመት 1983 ዓ.ም በለውጡ ምክንያት በአካባቢው ብጥብጥ ይፈጠራል። በዚህም የተነሳ የእስላሞቹ ኃይል በማመዘኑ ምክንያት ቤተ ክርስቲያኑ ፈርሷል። ታቦቱም ኮሳ ገብርኤል በተባለ ቤተ ክርስቲያን በደባልነት ገብቷል።

ምንጭ

- አባ ጳውሎስ /ፓትርያርክ/። የብጽዕ ወቅዱስ ፓትርያርክ ቴዎፍሎስ አጭር

¹⁶⁷ - ብጽዕነታቸው ወደ ቦታው የመጡትና ያስተማሩት በ1949 ዓ.ም እንደሆነ የሚተርኩ ድርሳናት አሉ። አቡነ ክሄቤኖ በተጨማሪ በባሌ ክፍል አገር በገደብ አውራጃ በዶዶላ፣ በሲሮፍታ፣ በኮኮስና በጋሜ እየተዘዋወሩ አስተምረዋል።

የብጽዕ ወቅዱስ ፓትርያርክ ቴዎፍሎስ አጭር የሕይወት ታሪክ ገጽ 21

የሕይወት ታሪክ። አዲስ አበባ፣ 1987። ገጽ 19-21፣ 142

- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 1፣ 2

44. ይባባ ተክለ ሃይማኖት

ይባባ ተክለ ሃይማኖት የትክል ዘመኑ በ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው። ተካዩ ደግሞ አለቃ /ደጃዝማች/ ኃይሉ እንግዳ ናቸው።

አለቃ እንግዳ

❖ ደጃዝማች ብጡል ኃይለ ማርያም /የእቴጌ ጣይቱ አባት/ ከሞቱ በኋላ ወይዘሮ የውበዳር ከብቴን አግብተው የነበሩ ታላቅ የቅኔና የመጽሐፍ ሊቅ ነበሩ። በእልቅናም የደብረ አግታ ኢየሱስንና የደብረ ንግሥት ኪዳነ ምሕረትን ተሹመው አገልግለዋል።

አለቃ ኃይሉ ከሊቅነታቸውም በተጨማሪ አገር የመስከረላቸው ባለጠጋም ነበሩ። በመቶ የሚቆጠር የቀንድ ከብት ነበራቸው። ነጭ ጤፍ አብቃይ የሆነውም የጉታ መሬት የእሳቸው ነበር። አለቃ ዕድሜያቸው እየገፋ መጥቶ ሲሸመግሉ የቅርብ ሰዎቻቸው እንዲቆርቡ ይወተውቷቸዋል። የውትወታው መብዛት ገፋፍቷቸው ከቆረብኩ አይቀር ከደብረ መዊእል ቆረብ ብለው ተዘጋጅተው ይሔዳሉ።

አለቃ በወቅቱ ሦስት ሚስት ነበራቸው። አለቃ በደብረ መዊእል የክብር አቀባበል ተደርጎላቸው በየትኛዋ ሚስትም ነው የሚቆርቡት ተብለው ሲጠየቁ በሦስቱም ብለው መልስዋል። መመለስ ብቻ ሳይሆን “ይወዱኛል እወዳቸዋለሁ ከነሱ የምመርጠው የለኝም” ብለዋል። የቤተ ክርስቲያኒቷ ሥርዓት ለለማይፈቅድ የአለቃ ሀሳብ ሳይሳካ ይቀርና ይመለሳሉ።

ቀድሞ በአለቅነት ሲያስተዳድሩት በነበረው አግታ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን ሊቆርቡ ሔደው ካህናቱን አቁርቡኝ ይላሉ። እዚያም “በየትኛዋ ሚስትም ነው የሚቆርቡት?” የሚል ተመሳሳይ ጥያቄ ይቀርብላቸዋል። እሳቸውም ተመሳሳይ መልስ ይመልሳሉ። አሁንም የቤተ ክርስቲያናችን ሥርዓት አይፈቅድም ተብለው ይከለክላሉ። እሳቸውም

“ከሦስቱ ቢቀር እሺ በሁለቱ አቁርቡኝ” ብለው ሀሳብ ያቀርባሉ። መልሱ አይሆንም ሲሆንባቸው “በቃ ተውት በሦስቱ ካልሆነ ብዬ ነው እንጂ በሁለቱስ ደብረ መዊአች ለምነውኝ ነበር” ብለው ተመልሰዋል። የአለቃ ሁኔታ ፈገግ የሚያሰኝ ብቻ ሳይሆን የቤተ ክርስቲያኗ ሥርዓት ምን ያህል ጠንካራና ጥበቅ እንደሆነ በግልጽ ያስረዳል።

አለቃ ኃይሉ እንግዳ ይባባ ተክለ ሃይማኖት ሊሠሩ የቻሉበት ምክንያት እቴጌ ጣይቱ በደብረ መዊእ የተሰኘው የሊቀ ጎሩያን በላይ መኮንን መጽሐፍ የሚከተለውን አስፍሮ ያስነብበናል።

“የደብረ ንግሥት ኪዳነ ምሕረትን ቤተ ክርስቲያን አሠራለሁ ብለው ድንጋዩን፤ እንጨቱን ካሰባሰቡ በኋላ ‘የንግሥቲቷን ኃይሉ እንግዳ አሠራት ሊባል ነው አንፈልገም’ ሲላቸው ተናደው ይተውታል። በመጨረሻም ከሱስንዮስ ቤተ መንግሥት ጥግ የራሳቸውን ቤተ ክርስቲያን አሠርተው ይባባ ተክለ ሃይማኖት ብለው ይሰይሙታል። ብዙ ወጪ አውጥተው ከደብረ መዊእ የማያንስ ሕንጻ ያስነሳሉ። ንዋየ ቅድሳቱን ያሟላሉ፤ ታዋቂ መምህራንን ቀጥረው የሦስቱም ጉባኤ ትምህርት እንዲሰጥበት ያደርጋሉ። ...”

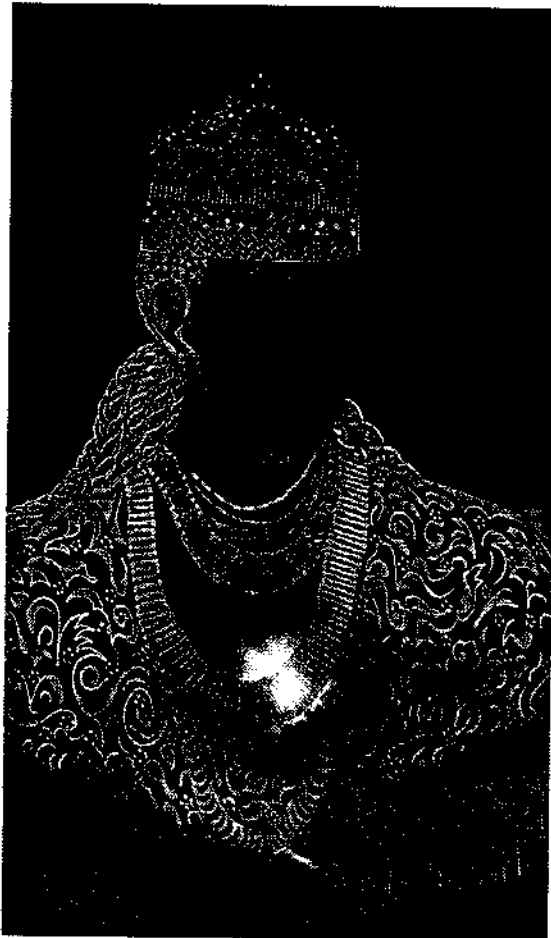
/ዝኒ ከማሁ ገጽ 38/

አለቃ በዚህ መልኩ ይባባ ተክለ ሃይማኖትን ካሠሩ በኋላ ከደብረ መዊእ ተቃውሞ ተነስቶባቸዋል። ተቃውሞው የኛን ገዳም ለማዳከም ነው ያሠሩት የሚል ነው። በመጨረሻም በምስለኔ ካሳ የሚመራ መልዕክተኛ ወደ አዲስ አበባ ተልኳል፤ ወደ እቴጌ ጣይቱ ዘንድ።

እቴጌ ጣይቱ የእንጀራ አባታቸው አለቃ ኃይሉ ደብረ መዊእን እያዳከሙት ነው የሚል ነገር ሲሰሙ ይበሳጫሉ። ይህ ብስጭታቸውና ቅሬታቸው ለሁለተኛ ጊዜ የተፈጠረ ነው። የመጀመሪያው በእቴጌ ጣይቱና በአለቃ ኃይሉ መሐከል የተፈጠረው ቅሬታ ወ/ሮ የውብዳር ከብቴ ከመሞታቸው በፊት የነበረ ነው። ቅሬታው እቴጌ ጣይቱ «የኔን እናት አግብተው አለቃ መባል የለብዎትም ደጃዝማች መባል ይገባዎታል» ብለዋቸው በነበረ ጊዜ አለቃ “ቅኔውን መጽሐፉን ተምራ ታላቁን ደብር ደብረ አግታ ኢየሱስንና ደብረ ንግሥት ኪዳነ ምሕረትን ተሾሜ ያገኘሁትን ሹመት አለቃ

መባሌንም አልተውም” ብለው ይመልሳሉ። በዚህ የተነሣ የመጀመሪያው ቅሬታ ተፈጠረ።

ሁለተኛው በይባባ ተክለ ሃይማኖት ምክንያት የተፈጠረው ቅሬታ ሲሆን እቴጌ ጣይቱ የተሠራውን ቤተ ክርስቲያን ጉልላት ቆርጠው እንዲጥሉ ትእዛዝ ያስተላልፋሉ፤ በደብዳቤም ውሳኔውን ያሳውቃሉ። በወቅቱ እሜቴ የውብዳር ከብቴ /አናታቸው/ ሞተው ስለነበር በሁለቱ መሐከል የነበረውን የከረረ ቅሬታ የሚያረግብ ሰው አልነበረም።

፲፱. በአንኮበር ቤተ መንግሥት ሉጅ ውስጥ የሚገኝ የእቴጌ ጣይቱ ፎቶ

በውሳኔው መሠረት የደብረ መዊእ ሰዎች ወደ ይባባ ተክለ ሃይማኖት ይጓዛሉ። አለቃ ኃይለ እንግዳ የደብረ መዊዎችን መምጣት ሲያዩ ሥዕልና መስቀል አስይዘው “ዕቃውን ውሰዱት ነገር ግን እጽሜ እንዲያርፍበት ቤተ ክርስቲያኑን አታፍርሱብኝ” ብለው ይማፀናሉ። የቤተ ክርስቲያኑ ጉልላት ተቆጥቶ በመጣው ሕዝብ አማካይነት

ቢቆረጥም በአለቃ ፅኑ ተማፅኖ ቤተ ክርስቲያኑ ከመፍረስ ድኗል። በቤተ ክርስቲያኑ ጴጥሮስ ወ ጳውሎስን ጽላት አስገብተው ሲቀደስበት ቆይቷል።

አለቃ ኃይሉ እንግዳ ከዚህ ዓለም በሥጋ ሞት ሲለዩ አጽማቸው በክብር ያረፈው በዚህ ቤተ ክርስቲያን ነው። ነገር ግን ቤተ ክርስቲያኑ እርሳቸው ከሞቱ በኋላ ፈርሷል። ቦታውም ጠፍ ሆኗል። አለቃ ኃይሉ ብዙዎች ደግነታቸውን የመሰከሩላቸው ታላቅ ሊቅ ነበሩ። በሞቱ ጊዜም አንዲት አልቃሽ የሚከተለውን ስንኝ ቋጥራለች።

“አንዲያው ዝም ብዬ አፌ ሳይናገር፤

ጌታዬን በሆዴ አወዳቸው ነበር።”

እቴጌ ጣይቱ እንጀራ አባታቸው ያሠሩት ይባባ ተክለ ሃይማኖት እንዲፈርስ ያዘዙት ለደብረ መዊእ ከፍተኛ ፍቅር ስለነበራቸው ነው። የደብረ መዊእ ሰዎችም አዲስ አበባ ድረስ መጥተው የነገሯቸው እቴጌይቱ ለገዳሚ ያላቸውን ክብር እና ፍቅር ስለሚያውቁ ነው።

ምንጭ

- እቴጌ ጣይቱ በደብረ መዊእ። ዝኒ ከማሁ ገጽ 36-39
- የእማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት። ቅጽ 10 ገጽ 157፣ 158
- የፎቶ ምንጭ ከአዘጋጁ ክምችት

ምንጮች

የጽሑፍ ምንጮች

የአማርኛ ምንጮች

- 1- ገሩይ ወልደ ሥላሴ /ብላቴን ጌታ/፡፡ (1999) የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል፡፡ አዲስ አበባ፤ ሴንትራል ማተሚያ ቤት፡፡
- 2- _____ ፡፡ (2001) ዋቤማ፡፡ አዲስ አበባ፤ ኮምፒውገራሬ አታሚዎች፡፡
- 3- አያሌው ሲሳይ /ዶ.ር/፡፡ (ዓ.ም ያልተጠቀሰ) የአገው ሕዝቦችና የዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ታሪክ፡፡ አዲስ አበባ፡፡ ንግድ ማተሚያ ድርጅት፡፡
- 4- መጽሐፍ ቅዱስ፡፡ የሐዋርያት ሥራ ም.8 ቁጥር 26-40
- 5- ገሩይ ኤርምያስ፡፡ (2004) መዝገበ ታሪክ፡፡ ቅጽ 2 አዲስ አበባ፤ አለኒ ማተሚያ ቤት፡፡
- 6- አባ ጎርጎሪዮስ፡፡ /ጳጳስ/ (1991) የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፡፡ አዲስ አበባ፡፡
- 7- ሱሌ መልአኩ፡፡ (1997) የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፡፡ አዲስ አበባ፤ ብርሃንና ሰላም ማ/ቤት፡፡
- 8- የጣና ቂርቆስ ታሪካዊና ጥንታዊ የአባቶችና የእናቶች የአንድነት ገጻም፡፡ ባሕር ዳር ቅዱስ ገብርኤል ማተሚያ ድርጅት፡፡
- 9- ተክለ ጻድቅ መኩሪያ፡፡ (1966) የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ይኮኖ አምላክ እስከ ዐፄ ልብነ ድንግል፡፡ አዲስ አበባ፤ ተስፋ ማተሚያ ቤት፡፡
- 10- _____ ፡፡ (2000) የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ልብነ ድንግል እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ፡፡ አዲስ አበባ፤ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፡፡
- 11- _____ ፡፡ (1961) የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ፡፡ አዲስ አበባ፤ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፡፡
- 12- _____ ፡፡ (1966) የአሕመድ ግራኝ ወረራ፡፡ አዲስ አበባ፤ ብርሃንና ሰላም ቀ.ኃ.ሥ. ማተሚያ ቤት፡፡
- 13- _____ ፡፡ (1982) ዐፄ ዮሐንስ እና የኢትዮጵያ አንድነት፡፡ አዲስ አበባ፤ ኩራዝ

አሳታሚ ድርጅት፤ ቦሌ ማተሚያ ቤት።

14-መርሻ አሰኾኝ። /ዲ.ን/ ዜና ጳጳሳት ኢትዮጵያውያን። አዲስ አበባ፣ 1997። ኢትዮ
ጥቁር አባይ ፕሪንተር።

15-ተፈሪ ይርጉ። (ታኅሣሥ 2005) “የፓትርያርክነቱ መንበር ከ330-1951 ዓ.ም”
ንግሥት መጽሔት። ቅጽ 9 ቁ. 118።

16-ጌታቸው በቃለ። (2002) “አምስቱ የሰማዕትነት ዘመናት በኢትዮጵያ ቤተ
ክርስቲያን።” ሐመረ ተዋሕዶ። አዲስ አበባ፣ ማኅበረ ቅዱሳን አማኑኤል
ፕሪንቲንግ ፕሬስ።

17-ጋይለ ሥላሴ ዓለማየሁ። (1989) ታሪክ ነገሥት አብርሃ ወ አጽብሐ። አዲስ አበባ፣
አዲስ የወ.ሥ.ማ.

18-ፍስሐ ያዜ ካሴ። (2003) የኢትዮጵያ የ5ሺህ ዓመት ታሪክ ከኖን እስከ ኢህአዴግ
አዲስ አበባ፣ አልፋ አታሚዎች።

19-ሥርግው ሐብለ ሥላሴ /ደ.ር/። (1971) “አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት”
ቅፅ 2። የባሕልና ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። /ያልታተመ/

20- _____ ። (1981) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 4 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። /ያልታተመ።/

21- _____ ። (1981) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 5 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። /ያልታተመ/

22- _____ ። (1981) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 6 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። ያልታተመ።

23- _____ ። (1981) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 8 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። ያልታተመ።

24- _____ ። (1981) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 9 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። ያልታተመ።

25- _____ ። (1981) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 10 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። ያልታተመ።

26- _____ ። (1982) “የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት” ቅጽ 11 የባሕልና
ስፖርት ጉዳይ ሚኒስቴር። ያልታተመ።

27-ጥላሁን ብርሃነ ሥላሴ ቤተ። (1998) የ20ኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ። አዲስ አበባ
አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

28-ብርሃኑ ለማ። የታዋቂ የኢትዮጵያ ሴቶች የፖለቲካና የፍቅር ታሪክ። አዲስ አበባ

ፋር ኢስት ትሬዲንግ።

29-መራሪስ አማን በላይ። (1998) መጽሐፈ ሰብሌ ዘበአማን ካልዕ። ፍላሚንጎ
ፕሪንቲንግ ፕረስ።

30-አስረስ ያየህ /መምህር/። (1989) ቤተ እስራኤል በኢትዮጵያ። አዲስ አበባ፣ ቦሌ
ማተሚያ ድርጅት።

31-አሕመዲን ጀበል። (2003) ኢትዮጵያዊያን ሙስሊሞች ከ615-1700። አዲስ አበባ፣
መርዋ ሶ. አታሚዎች።

32-ዳንኤል ክብረት /ዲ.ፓ/። (1999) የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። አዲስ አበባ፣ ሜጋ
ፕሪንቲንግ ኢንተርፕራይዝ።

33-_____። (ታኅሣሥ 2005) “ከጣራ እስከ ጉዛራ” አዲስ ጉዳይ። አዲስ አበባ፣ ቅጽ
 7 ቁ. 142 ብራና ማተሚያ ቤት።

34-_____። (ታኅሣሥ 2005) አዲስ ጉዳይ። “ከጣራ እስከ ጉዛራ።” አዲስ አበባ፣ ቅጽ
 7 ቁ. 143 ብራና ማተሚያ ቤት።

35-_____። (ጎዳር 2007) “የማያለቅስ ልጅ” ሰንደቅ። አዲስ አበባ፣ 10ኛ ዓመት ቁ
 479 ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት።

36-ይብረሁ ይጥና። (ጎዳር 2005።) “ርዕሰ ርዕሳን መርጡል ማርም ገዳም።” ሐመር።
 20ኛ ዓመት ቁ.7 ማኅበረ ቅዱሳን።

37-_____። (ጥቅምት 2005) “ደብረ ወርቅ ማርያም ገዳም።” ሐመር፣ 20ኛ ዓመት
 ቁጥር 6 አዲስ አበባ፣ ማኅበረ ቅዱሳን።

38-መርቆሬዎስ አረጋ /ሊቀ ብርሃናት/። (1998) የቅዱሳን ታሪክ ቁጥር 5። አዲስ
አበባ፣ አስግ ሉሲ ማተሚያ ቤት።

39-ዘመድኩን በቀለ። (1997) ቅዱሳት መካናት በኢትዮጵያ። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ
ማተሚያ ቤት።

40-የሐረሪ ብሔራዊ ጉባኤ። (1992) የሐረሪ አመጽ። አዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ
ኢንተርፕራይዝ።

41-እርቅይሁን በላይነህ። (2006) የኢትዮጵያ ታሪክ ከኢማም አሕመድ እስከ ዐጤ
ቴዎድሮስ። አዲስ አበባ፣ ኤች ዋይ ኢንተርናሽናል ማተሚያ ቤት።

42-_____። (2003) ቅድስት ወለተ ጴጥሮስ። አዲስ አበባ፣ /በኮምፒውተር
 የተጻፈ የፊልም ሲኖፕስስና ጽሑፍ/።

43-_____። (2006) ቅድስት ጣራ ገዳም። የቴሌቪዥን መርሐ ግብር ጽሑፍ።

44-ተክለ ኢየሱስ /አለቃ/። (2002) የኢትዮጵያ ታሪክ። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም

ማተሚያ ቤት።

45-ገድለ ተክለ ሃይማኖት። (1991) አዲስ አበባ፣ ተስፋ ገብረ ሥላሴ ዘብሔረ ቡልጋ

ማተሚያ ቤት።

46-ገድለ አቡነ ሳሙኤል ዘደብረ ወገግ። (1998) አዲስ አበባ፣ አትሮ ጥቁር ዓባይ

አታሚዎች

47-ግርማ ዘውዴ። (2000) ኢትዮጵያ። ካሉ ማተሚያ ቤት።

48-አንዳለ ደምስስ። (የካቲት 2004) ስምዐ ጽድቅ ቅጽ 19 ቁጥር 243 ማኅበረ ቅዱሳን።

49-ጳውሎስ ሞሞ። (1985) አጤ ቴዎድሮስ። አዲስ አበባ፣ ዩሬካ ፕሬስ። ኃላፊነቱ የተወሰነ

የግል ማኅበር።

50-ገብረ ዮሐንስ ገብረ ማርያም። (1993) የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ክፍል 2።

51-ታደለ ገድሌ ፀጋዬ። (1997) የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች። አዲስ አበባ፣

ት.መ.ማ.ማ.ድ.

52-ዜና ዕብዩ ለአቡነ ተክለ ሃይማኖት ኢትዮጵያዊ። (1995) ፕሪሚየም ፕላስ

ፕሪንተር።

53-ኃይለ ማርያም /ትርጓሜ/። (2000) መጽሐፈ ምሥጢረ አዲስ አበባ። ማኅበረ

ቅዱሳን 1-11

54-ሐዋዝ ብርሃን ወልደ ሚካኤል። (2001) መጽሐፈ ምሥጢር ዘአባ ጊዮርጊስ። አዲስ

አበባ፣ ብ.ቤ.መ።

55-ታዩ ገብረ ማርያም /አለቃ/። (1948) የኢትዮጵያ ሕዝብ ታሪክ። አዲስ አበባ። ንግድ

ማተሚያ ቤት።

56-ማለዳ ዋሲሁንና ጌታቸው በቀለ። (ማያዝያ 2004) “አማን ደብረ ሐንታ አቡነ ገብረ

ማርያም ገዳም” ሐመር። 19ኛ ዓመት ቁ. 12 አዲስ አበባ፣ ማኅበረ

ቅዱሳን።

57-ዘክርያስ ጸጋዩ። (ታኅሣሥ 2005) “አቡነ ዜና ማርቆስ” ስምዐ ጽድቅ። ቅጽ 20 ቁ.

262 አዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ ድርጅት።

58-አቶ ዓለሙ ኃይሌ /ተርጓሚ/። (2005) ሉስንዮስ ዜና መዋዕል። አዲስ አበባ፣ ሲራክ

አሳታሚ ድርጅት።

59-ሳዕክ ማርያም አድኅነ /አባ/። (1995) የወለተ ጴጥሮስ ገድል። /ኮፒ የተደረገ/

60-ከፍያለው መራሐ /ቀሲስ/። (1992) የሴቶች መንፈሳዊ ሕይወት። አዲስ አበባ፣ ንግድ

ማተሚያ ድርጅት።

61-_____። (2003) ዝክረ ሊቃውንት። አዲስ አበባ፣ ንግድ ማተሚያ ድርጅት

- 62- _____ :: (1997) ምንትዋብ፡ አዲስ አበባ፤ ንግድ ማተሚያ ድርጅት፡፡
- 63- _____ :: (2004) ዝክረ ሊቃውንት ካልዕ፡ አዲስ አበባ፤ ንግድ ማተሚያ ድርጅት፡፡
- 64-ዳዊት ገብሩ /ኮሎኔል/፡ (1985) ክንቲባ ገብሩ ደስታ የኢትዮጵያ ቅርስ፡ አዲስ አበባ፤ ቦሌ ማተሚያ ቤት፡፡
- 65-በላይ ግደይ አምኃ፡፡ (1995) አክሱም፡ አዲስ አበባ፡፡
- 66-ድርሳን ራጉኤል፡ (1982) አዲስ አበባ፤ ተስፋ ገ/ሥላሴ ማተሚያ ቤት፡፡
- 67-በላይ መኩንን /ሊቀ ገሩያን/፡ (2003) እቴጌ ጣይቱ በደብረ መዊእ፡ አዲስ አበባ፤ ጣና ማተሚያ ቤት፡፡
- 68-አደ ማርያም ጸጋ ተሻለ /ፕ.ር/፡ (2003) የሊቀ ካህናት አለቃ ጸጋ ተሻለ የሕይወት ታሪክ፡ ካናዳ፡፡
- 69-ላጲሶ ጌ ድሌቦ /ዶ.ር/፡ (1982) የኢትዮጵያ ረጅም የሕዝብና የመንግሥት ታሪክ፡ አዲስ አበባ፤ ንግድ ማተሚያ ቤት፡፡
- 70-ስሙ ያልታወቀ ጸሐፊ፡፡ የዋታዎ አቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ ገዳም ታሪክ፡፡
/የኮምፒውተር ጽሑፍ/
- 71-ፍሬሕይወት ግዛቸው፡፡ (ዓ.ም ያልተጠቀሰ) “ዜና ሕይወቱ ወ ተግባሩ ለብጽዕ አቡነ መልክ ጸዴቅ፡፡” በኮምፒውተር የተጻፈ የዘጋቢ ፊልም ጽሑፍ፡፡
- 72-ታደሰ ዘወልዴ /ቀኛዝማች/፡ (1980) ጣይቱ ብጡል፡ አዲስ አበባ ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት፡፡
- 73-ገብረ ሥላሴ ወልደ አረጋይ /ጸሐፊ ትዕዛዝ/፡ (1959) ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ፡ አዲስ አበባ፤ ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት፡፡
- 74-ጌታቸው ኃይሌ /ፕ.ር/፡ (1997) ባሕረ ሃሳብ፡ ኮሌጅቪል /ሚኒሶታ/፡፡
- 75-መርስዔ ገዝን ወልደ ቂርቆስ፡ (1999) የሐያኛው ክፍለ ዘመን መባቻ፡ አዲስ አበባ፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ፡፡
- 76- _____ (2002) ትዝታዬ ስለራሴ የማስታወሰው፡ አስቴር ነጋ አሳታሚ ድርጅት፡፡
ርኅሶት አታሚዎች፡፡
- 77-ኃይለ ጊዮርጊስ በለጠ፡ (1989) የልዑል ራስ መኮንን ታሪክ፡ አዲስ አበባ፤ ንግድ ማተሚያ ድርጅት፡፡
- 78-ትዕግስት ታፈረ፡ (ግንቦት 2004) የአብርሃም ቤት ስምዐ ጽድቅ ጋዜጣ ቅጽ 1ኛ ቁጥር አዲስ አበባ፤ ማኅበረ ቅዱሳን፡፡

- 79-መሠረት ከበደ። (1999) ፍሬ ሊቃውንት የማኅበረ ቅዱሳን የመጽሐፍት ዝግጅት
ክፍል። አዲስ አበባ። ከገጽ 13-21
- 80-ብርሃኑ ድንቄ። (1941) የኢትዮጵያ አጭር ታሪክ። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም
ማተሚያ ቤት።
- 81-ኃይለ ሥላሴ መኮንን /ንጉሠ ነገሥት/። (1934) ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ።
አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ቀ.ኃ.ሥ ማተሚያ ቤት።
- 82-ባሕሩ ዘውዴ /ፕሮፌሰር/። (1989) የኢትዮጵያ ታሪክ ከ1848-1966። አዲስ አበባ፣
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።
- 83-መስፍን ኃይሉ። (2002) አደራ። አዲስ አበባ፣ ማንክሳ አሳታሚ።
- 84-አልቤርቶ ሰባኪ። /ተርጓሚ እምሻው ዓለማየሁ/ ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ፋሽስት የወረራ
ዓመታት። አዲስ አበባ፣ 2002። ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት።
- 85-ጆርጅ ኤፍ ኤች በርክላይ /ተርጓሚ ዳኘው ወ/ሥላሴ/። (1974) የአድዋ ዘመቻና
የአፄ ምኒልክ አነሳስ። አዲስ አበባ፣ ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት።
- 86-ላቀች አክሊሉ/ተርጓሚ/። (2001) የንጉሠ ነገሥቱ ትዉስታ በ1929። አዲስ አበባ።
- 87-ተወልደ ትኩዕ /ዶ.ር/። (1990) የኢትዮጵያ አንድነት እና ኢጣሊያ። አዲስ አበባ።
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም።
- 88-ዮሴፍ ሣህሌ /ዲ.ገ/ የደረፎ ቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። ያልታተመ።
- 89-ከበደ ተስማ /ደጃዝማች/። (1962) የታሪክ ማስታወሻ። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም
ማተሚያ ቤት።
- 90-መንግሥቱ ኃይለ ማርያም /ኮሎኔል/። (2004) ትግላችን ቅጽ 1። አዲስ አበባ፣
ፀሐይ አሳታሚ ድርጅት፣ ፋር ኢስት ትሬዲንግ።
- 91-ታድዮስ ታንቱ። (ግንቦት 2004) አውደ ታሪክ። ፍትህ። ቅጽ 5 ቀ. 187
አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ድርጅት።
- 92-ጆሴፍ ፍራንሲስ /ተርጓሚ ነብይ መኮንን/። (1999) ዓለማየሁ ቴዎድሮስ
የኢትዮጵያው ልዑል። አዲስ አበባ።
- 93-ሕይወት ቦጋለ። (መጋቢት 2004) “አንክብር ሚካኤል አጽመ ርስት ዘንጉሥ ሣህለ
ሥላሴ” ሐመር መጽሔት። 19ኛ ዓመት ቁ. 11። አዲስ አበባ፣ ማኅበረ
ቅዱሳን፣ ሚጋ ማተሚያ ቤት።
- 94-ወሰን ደበበ ማንደፍሮ። (2004) ዘመን ተሻጋሪ ባለውለታ። አዲስ አበባ፣ ተስፋ ገብረ
ሥላሴ ዘብሔረ ቡልጋ ማተሚያ ቤት።
- 95-ኪዳነ ወልድ ክፍሌ /አለቃ/። (1948) መጽሐፈ ሰዋሰው ወገስ ወመዝገበ ቃላት

ሐዲስ። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

96-ሰሎሞን ጥላሁንና ሥምረት ገብረ ማርያም። (2000) ደማቆቹ። አዲስ አበባ፣ ሮፕሶት ፕሪንተርስ።

97-አቡነ ጳውሎስ /ጳጳስ። (1987) የብጹዕ ወቅዱስ ፓትርያርክ ቴዎፍሎስ አጭር የሕይወት ታሪክ። አዲስ አበባ።

98-ተሾመ ብርሃኑ ከማል። (2005) ኢማም አሕመድ ኢብራሒም (አሕመድ ግራኝ) አዲስ አበባ፣ አልፋ አታሚዎች።

99-ሰይፈ ተክለ ጻድቅ /መምህር። (1996) ዝክረ ጽድቅ ለዓለም ይሄሉ። አዲስ አበባ።

100- ስሜ ታደሰ። (2005) የቤተ ክርስቲያን ታሪክ። አዲስ አበባ፣ ሲም ፕሪስ።

101-አለማየሁ አንበሴ። (ሐምሌ 2006) ህብረተሰብ። አዲስ አድማስ ጋዜጣ። አድማስ አድቨርታይዚንግ ኃ.የተ.የግ.ማ.፣ ብርሃንና ሰላም ድርጅት።

102-ቶማስ በየነ። «የታሪክ ግምጃዋ ግምጃ ቤት ማርያም።» የቴሌቪዥን መርሐ ግብር ማግበረ ቅዱሳን፣ ኢቢኤስ ቴሌቪዥን። ታኅሣሥ 20- 2006 ዓ.ም።

103-ዜና መዋዕል ዘብጽዕ ወቅዱስ አቡነ ተክለ ሃይማኖት ፓትርያርክ ርክሰ ሊቃነ ጳጳሳት

ዘኢትዮጵያ። (1978) አዲስ አበባ።

104-በመካነ ነገሥት ግምጃ ቤት ማርያም ሰንበት ትምህርት ቤትተማሪዎች። (ኅዳር 1995) “ካነ ነገሥት ግምጃ ቤት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በአጭሩ” /ፎቶ ኮፒ/

105-መንግሥተ አብ አበጋዝ። (ታኅሣሥ 2003) ስምዕ ጽድቅ። ቅጽ 18 ቁ. 215፣ ገጽ 1 አዲስ አበባ፣ ማግበረ ቅዱሳን።

106- በሪሁን ከበደ። (1993) የአፄ ኃይለ ሥላሴ ታሪክ። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

የእንግሊዘኛ ምንጮች

- 107-Ayele teklihaymanot. (1999) ETHIOPIA REIVIEW OF CULTERS. Addis Abeba: Commercial printing press.
- 108-David vo van, Mohamed Jami gulied. (2007) Harar A Cultural gide. Addis abeba: Shama books, Sharjah /UAE/ Royal printing press.
- 109-Pankhreset R. (1967) Ethiopian royal chronicles. London: oxford university press
- 110-klewiddt, B. & Hein, E. (1999) Ethiopia: Chirstian Africa. [Jhon m. deas trans] Germen: Melina- verg,Ratingn
- 111-gozalbez, J. dulce Cebrian. (2004) Touching Ethiopia. Addis abeba: Shama books.
- 112-lentakias, B. (2006) Ethiopia a view from with in. London: Great Britain JANUS PUBLISHING COMPANY.
- 113-Heineman, Prouty, C. Eugene K. (1981) Historical Dictionary Of Ethiopia. London: THE SCARECROW PRESS.

የድምጽ ወ ምስል ምንጮች

- 114-እርቅይሁን በላይነህ፡፡ (2003) የቃልኪዳን ምድር ቁጥር 1፡፡ ዘጋቢ ፊልም፤ ደብረ ሊባኖስ ገዳም፡፡
- 115- _____ ፡፡ (2003) የቃልኪዳን ምድር ቁጥር 2፡፡ ዘጋቢ ፊልም ደብረ ሊባኖስ ገዳም፡፡
- 116- _____ ፡፡ (2004) ያሬድ ኢትዮጵያዊ የዜማ አባት፡፡ ዘጋቢ ፊልም፡፡ አዲስ አበባ፤ ማኅበረ ቅዱሳን፡፡
- 117- _____ ፡፡ (2005) የእውቀት አፍላጋት ቁ.1 ዘጋቢ ፊልም፡፡ አዲስ አበባ፤ ማኅበረ ቅዱሳን፡፡
- 118-ሰሎሞን ወንድሙ መታፈሪያ፡፡ (2004) የደቡብ ከዋክብት በዛይ ደስታት፡፡ ዘጋቢ ፊልም፡፡ አዲስ አበባ፤ ማኅበረ ቅዱሳን፡፡
- 119-የምድረ ከብድ አቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ ገዳም፡፡ ዘጋቢ ፊልም /ያልታተመ፡፡ ሚኪ ጋላክሲ ቪዲዮ፡፡

የቃል ምንጮች

120-ጸዋቱ ኃይለ መስቀል ውቤ። (ሚያዚያ 2003) ቃለ መጠይቅ። ኢትሳ ተክለ
ሃይማኖት

121-ንቡረ እድ በላይ መረሳ። (ጥቅምት 2004) ቃለ መጠይቅ። አክሱም።

122-መምህር ተሾመ ታደሰ። (የካቲት 2004) ቃለ መጠይቅ። ጎንደር።

123-ዲያቆን ሙሉቀን ብርሃኑ። (የካቲት 2004) ቃለ መጠይቅ። ጎንደር።

124-ሊቀ ካህናት ቃለ ሕይወት ኃብተ ወልድ። (የካቲት 2005) ቃለ መጠይቅ።
አንኮበር።

125-ዲያቆን ዮሴፍ ሣህሌ። (የካቲት 2005) ቃለ መጠይቅ። ደብረ ብርሃን።

126-መላክ ሰላም ታደለ ፊጣ። (ጥቅምት 2006) ቃለ መጠይቅ። ሐረር።

127-ሊቀ ጠበብት መንግሥቱ ወርቁ። (ጥቅምት 2006) ቃለ መጠይቅ። ሐረር።

ምልክታ

128- የመጽሐፉ አዘጋጅ (ሚያዚያ 2003) በኢትዮ ተክለ ሃይማኖት ያደረገው ቅኝት።

129- የመጽሐፉ አዘጋጅ (የካቲት 2004) በጎንደር ያደረገው ቅኝት።

130- የመጽሐፉ አዘጋጅ (ከመስከረም 18 እስከ 23/ 2004) በዝዋይ ደስያት ያደረገው ቅኝት።

131- የመጽሐፉ አዘጋጅ (ከመስከረም 30 እስከ ከጥቅምት 5/ 2004) በአክሱም ያደረገው ቅኝት።

132- የመጽሐፉ አዘጋጅ (የካቲት 24/ 2005) በአንኮበር ያደረገው ቅኝት።

133- የመጽሐፉ አዘጋጅ (ነሐሴ 2005) በሐረር ከተማ ያደረገው ቅኝት።

134- የመጽሐፉ አዘጋጅ (ጥቅምት 2006) በሐረር ከተማ ያደረገው ቅኝት።

135- የመጽሐፉ አዘጋጅ (ጥር 2006) በእምቢላጤ ዮሐንስ ቀበሌ ያደረገው ቅኝት።

የሥዕላትና የፎቶዎች ምንጭ

ተ.ቁ	ዓይነት	ምንጭ
፩	ሥዕል	ከአዘጋጁ ክምችት
፪	ፎቶ	ከአዘጋጁ ክምችት
፫	ፎቶ	» »
፬	ሥዕል	» »
፭	ሥዕል	የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች ገጽ 60
፮	ፎቶ	እምቢላጤ ሔጄ ያነሳሁት
፯	ሥዕል	ከአዘጋጁ ክምችት
፰	»	የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል ገጽ 5
፱	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፲	ፎቶ	ከአዘጋጁ ክምችት
፲፩	»	Ethiopia Chirstian Africa. Pagg 78
፲፪	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፲፫	ፎቶ	ከአዘጋጁ ክምችት
፲፬	ሥዕል	የማኅበረ ቅዱሳን ኦዲዮቪዢዮልና ሥነ ጥበባት ክፍል
፲፭	ፎቶ	ኢትዮጵያውያን መስሊሞች ከ615-1700 የጭቆናና የትግል ታሪክ ገጽ 204
፲፮	ሥዕል	የኢትዮጵያ ታሪክ ከኢማም አሕመድ እስከ ዐጤ ቴዎድሮስ ገጽ 89
፲፯	ሥዕል	የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች ገጽ 85
፲፱	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፳	ፎቶ	የማኅበረ ቅዱሳን ኦዲዮቪዢዮል ክፍል
፳፩	»	የማኅበረ ቅዱሳን ኦዲዮቪዢዮል ክፍል
፳፪	»	» » » »
፳፫	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፳፬	»	» »
፳፭	»	» »
፳፮	»	የቃል ኪዳን ምድር ቁ. 1
፳፯	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፳፰	»	» »

ጸ፱	»	»	»
፱	»	»	»
፱፩	»	አዲስ አበባ ቀራንዮ መድኃኒዓለም ቤ/ን ሐጂ ያነሳሁት	
፱፪	»	አዲስ አበባ ቀራንዮ መድኃኒዓለም ቤ/ን ሐጂ ያነሳሁት	
፱፫	ሥዕል	ዲ.ን ዮሴፍ ሣህሌ	
፱፬	»	ገድለ አባ ጊዮርጊስ ዘጋሥጫ እና ገድለ አቡነ በጸሎተ ሚካኤል ገጽ 10	
፱፭	ሥዕል	ዲ.ን ዮሴፍ ሣህሌ	
፱፮	ፎቶ	ከአዘጋጁ ክምችት	
፱፯	»	ማኅበረ ቅዱሳን	
፱፰	»	የማኅበረ ቅዱሳን አዲድ ቪዲዮአና ሥነጥበባት ክፍል	
፱፱	»	የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል ገጽ 123	
፲	ሥዕል	»	» ገጽ 114
፲፩	ፎቶ	ከአዘጋጁ ክምችት	
፲፪	»	Alemayehu tewodros prince of ethiopia pagg 8	
፲፫	ሥዕል	ጎንደር ልደታ ማርያም ቤተ ክርስቲያን	
፲፬	ፎቶ	»	»
፲፭	»	»	»
፲፮	ሥዕል	ከአዘጋጁ ክምችት	
፲፯	ፎቶ	የእውቀት አፍላጋት	
፲፰	»	»	»
፲	»	»	»
፲፩	»	ተስፋሁነኝ ጥላሁን	
፲፪	»	»	»
፲፫	»	»	»
፲፬	»	»	»
፲፭	»	ማኅበረ ቅዱሳን	
፲፮	ሥዕል	»	»
፲፯	ፎቶ	የኢትዮጵያ ታሪክ ከዚህ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ገጽ 78	
፲፰	»	በአንክበር ቤተ መንግሥት /ሎጅ/ ተገኝቼ ያነሳሁት	
፲፱	»	የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል ገጽ 197	

፳	ፎቶ	የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል ገጽ 199
፳፩	»	አደራ ገጽ 113
፳፪	»	የኢትዮጵያ ታሪክ ከዜ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ገጽ 228
፳፫	»	የታሪክ ማስታወሻ ገጽ 140
፳፬	»	የ20ኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ ገጽ 208
፳፭	»	አደራ 135
፳፮	ሥዕል	ብራና የቀን መቁጠሪያ ገጽ 5
፳፯	»	ማኅበረ ቅዱሳን
፳፰	ፎቶ	አደራ 140
፳፱	»	ከንቲባ ገብሩ ደስታ የኢትዮጵያ ቅርስ ገጽ 275
፳	»	©jamminGLOBAL.com
፳፩	»	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፳፪	»	የ20ኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ ገጽ 60
፳፫	»	ዘመን ተሻጋሪ ባለውለታ ገጽ 313
፳፬	»	» »
፳፭	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፳፮	»	» »
፳፯	»	የሴፍ ሣህሌ
፳፰	»	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፳፱	»	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፴	»	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፴፩	»	ከአዘጋጁ ክምችት
፴፪	»	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፴፫	»	የሴፍ ሣህሌ
፴፬	»	ሐረር ሔጄ ያነሳሁት
፴፭	»	ሀ. ሐረር ሔጄ ያነሳሁት ለ. » »
፴፮	»	
፴፯	»	የሴፍ ሣህሌ
፴፰	»	የሴፍ ሣህሌ

፹፱	ሥዕል	የኢትዮጵያ ታሪክ ከኢማም አሕመድ እስከ ዐጤ ቴዎድሮስ ገጽ 241
፺	ፎቶ	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፺፩	»	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት
፺፪	»	ማኅበረ ቅዱሳን
፺፫	»	የብፁዕ ወቅዱስ ፓትርያርክ ቴዎፍሎስ አጭር የሕይወት ታሪክ ገጽ 143
፺፬	ሥዕል	አንኮበር ሔጄ ያነሳሁት /በቤተ መንግሥቱ ውስጥ የሚገኝ/

ማስታወሻ

ከአዘጋጁ ክምችት በሚል ጥላ ሥር የሰፈሩት ሥዕላትና ፎቶዎች አንዳንዶቹ ለተለያዩ ሥራዎች ከወዳጆቹ ሰብስቤ በይሁነት ያከማቸኳቸው ሲሆኑ ዋናው ምንጫቸው በግልጽ ይህ ነው ለማለት አልተቻለም። አብዛኞቹ ግን በቦታው ተገኝቼ በፎቶና በቪዲዮ ካሜራ የያዘኳቸው ናቸው። ይህን መጽሐፍ እንደምሥራ የሚያውቁ ወዳጆቼም ይጠቅሙኝ ዘንድ እንዲሁ አድርገውልኛል።